

# Pavol Kuzmány: Môj priateľ Maco

Pavol Kuzmány



---

## **Môj priateľ Maco**

Pavol Kuzmány

Digitalizátor: Zdenko Podobný, Viera Studeničová, Martin Droppa

Copyright © 2008 Zlatý fond denníka SME

Tento súbor podlieha licencií 'Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License'. Viac informácií na <http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>

---

Pôvodná publikácia .....	1
Môj priateľ Maco .....	2

# Pôvodná publikácia

Pavol Kuzmány. *Raport kaprála Ďura Pazuchu*. Tatran. Bratislava. 1974. 360.

I. vydanie

. Daniel. Šulc. zostavil a upravil. . Daniela. Lehutová. rediguje. . Viera. Bosáková. zodpovedná redaktorka. . Eva. Mrukviová. technická redaktorka. .

## Bibliografické poznámky

Úloha tohto výberu je: Zhromaždiť tie najlepšie práce Pavla Kuzmányho a vydať ich v čitateľsky prístupnej forme. Pravda, v prítomnom zväzku nevydávame všetky autorove práce. Mnohé Kuzmányho články mali popularizačný charakter, niektoré boli len čírou faktografiou, iné prerozprávaním cudzojazyčnej predlohy. Tieto práce sme, pochopiteľne, do výberu nezaradili. Aj z knižne publikovaných prác niektoré vynechávame. Ako východiskový text sme použili text časopisecký:

*Mój priateľ Maco*. Slovenské pohľady, 19, 1899, str. 697 — 703.

Pri úprave Kuzmányho textov mali sme na zreteli autorov zámer i adresáta, ktorému dnes knihu určujeme. Je prirodzené, že principiálny bol zreteľ súčasnej jazykovej normy. Pravda, vzhľadom na charakter Kuzmányho čít a predovšetkým na charakter jeho najväčšej práce *Raport kaprála Ďura Pazuchu z Kréty*, nestavali sme požiadavku realizácie súčasnej spisovnej normy absolútne. Odchýlky od súčasnej spisovnej normy majú však svoje opodstatnenie a odôvodnenie len tam, kde ide o charakter funkčnosti. Ide totiž o to, že Kuzmány v mnohých prípadoch (ako pred ním najmä G. K. Zechenter-Laskomerský vo svojich *Listoch Štefana Pinku a Cestopisoch*) zámerne nesprávne písal názvy mnohých reálií kvôli vytvoreniu alebo zdôrazneniu istej atmosféry. Preto na viacerých miestach stretneme sa s rôznym písaním zemepisných reálií, faktografie i cudzích slov. Takto písané cudzie slová i reálie sú v Kuzmányho texte funkčné. Pravda, tieto rozkolísanosti a deformácie nechávame iba tam, kde sú opodstatnené.

Záverom možno povedať, že všetky Kuzmányho texty v tomto vydaní spĺňajú predovšetkým požiadavky čitateľské a tomuto faktoru sme podriadili aj zásahy do textu. Zásahy do textu sú zväčša slovníkového (nahradzanie bohemizmov a nenáležité použitých slov) a gramatického charakteru. Najmenej úprav je v oblasti stylistickej. Tu sme zasahovali len v tých prípadoch, kde si to vyžadovala zrozumiteľnosť.

I po takýchto úpravách zostávajú však Kuzmányho práce, zaradené do tohto zväzku, nedeformované a neskreslené. Do zväzku sme zaradili všetko, čo je pre Kuzmányho spisovateľskú osobnosť charakteristické.

# Môj priateľ Maco

Medzi starými priateľmi z chlapčenského veku podnes mi ešte v pamäti väzí figúra starého známeho, priaznivca a priateľa Maca. Rád by som ho uviedol i pod jeho rodinným menom, keby som bol toto meno niekedy poznal, ale o to som sa nikdy nestaral. Maco bol pre mňa „Macom“ a — dost; pre mňa vtedy na celom svete iného Maca vôbec nebolo.

Známosť z mojej strany začala sa asi vtedy, keď som sa ako štvorročný chlapec preháňal s bielym košeľovým frakom, do všetkého a všade strkal prsty a na všetko vyvaloval oči ako vráta. On však tvrdil, že ma pozná od tých čias, keď ma nosili v plienkach na tri piade dlhého a že som ho už vtedy mal veľmi rád. Na dôkaz toho rozprával, že som mu raz prst, ktorý mi strčil do úst, tuho stisol všetkými svojimi štyrmi zubkami a cical. Známosť vyvíjala sa postupne v priateľstvo, a keď som roku 1849 opustil vlasť, tak mi ťažko padlo stratiť Maca.

Predstavte si človeka tak asi tridsať-päťatridsaťročného, územčistého, so širokými plecami, s okrúhlou, až na fúzy oholenou tvárou, v ktorej sa ustavične usmievalo dvojité sivých očí, medzi ktorými sedel tučný a dlhý nos. Vlasy nosieval strihané nakrátko a boli čierne a husté ako aj obrvy a fúzy a odstávali mu ako štetiny.

Tvár a ruky boli hnedé a len malé vrásky okolo úst a očí prezrádzali, že aj on bol dakedy taký biely, ako sú podnes novorodeniatka v Kynceľovej — dedine pri Banskej Bystrici — v ktorej mal domček a kde urobil poctivé a „kumštovné“ remeslo tesárske, alebo, ako sa to v bystrickej slovenčine hovorí „crmománske“.

Nedarmo vravím, že v Kynceľovej, ako vôbec v slovenských dedinách, sú biele len novorodeniatka. Lebo len čo sa tie deťúrence začnú plaziť po zemi, tak ohoria, ako keby ich namazal orechovou šťavou, a vlasy vyblednú ako kúdel'.

Maco bol teda „crmománom“ a ako taký bol mnoho rokov na „vandrovke“. Dostal sa na juh až po Krupinu, na východ až do Ľubietovej; zato na západ a na sever bol až hen za hranicami Uhorska, v Sliezske a v Haliči.

Mal na starosti všetky menšie práce pri bystrickej ev. cirkvi, ako pobíjanie kostolnej strechy, školských kôlní, drevární, „depozitória“, záhradných a cintorínových plotov atď. Pritom obstarával u nás v dome všetky tesárske práce, a pre nás chlapcov nastal vždy sviatok, keď sa rozhlásilo, že Maco príde zajtra pobíjať strechu na našej kôlni alebo niečo podobného robiť.

A prečože nám bol Maco vždy taký vítaný? Svoju prácu konával síce poriadne, ale čože sme sa my spytovali, čo a ako robí? Pre nás bola hlavná vec, že bol tu a že nám bude „rozprávať“! Macove rozprávky, tie nám boli milšie od medu a masla. A rozprával nám nielen to, čo sám zažil na svojej vandrovke, ale i všetky možné histórie a povesti.

V tom bol majstrom! Keď tak začal rozprávať o ujcovi Martinovi, bratovi svojej matky, ktorý bojoval ako vojak proti Napoleonovi pri Lipsku (hovorieval „pri Lajpcigu“), potom v bitke pri „Arcisyrupe“ (Arcis sur Aube) a konečne pri Paríži, tak veru stálo za to podívať sa na nás, s akou dychtivosťou sme počúvali Macove histórie, vždy väčšími alebo menej prisolené alebo pripaprikované.

Národné povesti poznal všetky, ale božechráň, aby ich rozprával tak ako každý iný. Po každý raz niečo zmenil a jeho básnická fantázia pracovala tak výdatne, že jednu a tú istú povest' nikdy nerozprával rovnako.

Tak napríklad o rytierovi Modrofúzovi niekedy povedal, že zamordoval dvanásť žien a ich telá že hádzal do zámočkej studne. Po druhý raz tvrdil, že ich zabil štyriadvadsať, ich telá rozsekal a jednotlivé čiastky, ako: hlavu, nohy, ruky atď. sortíroval a ukladal do osobitných kadí v najzadnejšej komore. Keď sme sa ho potom spýtali, ktorá z tých povestí je vlastne pravdivá, povedal nám, že veru obidve. Lenže prvá je z čias rytierových a druhá zo starších, keď už mal viac času a skúsenosti, ako to má robiť.

— A to je svätá pravda — bodaj ma stislo, aby ma stislo! — pridal ako slávnostné potvrdenie.

Že mal ujca Martina, ktorý ako vojak slúžil proti Francúzom, to bola pravda, lebo ten priniesol so sebou niekoľko sto francúzskych frankov „assignatov“ (banknôt), ktoré jednako nestáli ani za groš a ktorými neskoršie môj otec vylepoval čiastočne stenu nášho včelína.

Rozprávky o Jánošíkovi, Rajnohovi, o Vdovcovi (chýrečnom zbojníkovi v gemersko — spišských horách) prednášal nám so zvláštnou obľubou. Najradšej o Jánošíkovi, ktorého mal vo veľkej láske, lebo vraj „bohatým brával a chudobným dával ako svätý Krišpín, ktorý kradol remeň, aby bosým mohol šiť lacné čižmy. To vám boli súci chlapi — bodaj ma stislo!“

Maco vedel čítať a písať toľko, koľko sa svojho času v dedinskej škole naučil. Mal však zdravý rozum, a tak na svojej vandrovkke priučil sa mnohému, čo v dedinských školách nepočul, napríklad všeobecný zemepis a populárna medicína.

Keď sme boli tak desať-dvanásťroční chlapi, dostali sme od otca veľký glóbus s kompasom a sextantom. Rozumie sa, že to robilo senzáciu a milý glóbus kvôli obdivu stál často na zemi a okolo neho ležalo na bruchu toľko našich kamarátov a priateľov, koľko sa vedľa seba zmestilo. Trafilo sa, že i Maco raz s nami obdivoval glóbus, ktorý sme vyniesli do kôlne, kde pracoval. Postavili sme ho na truhlu a Maco sa nás spytoval, načo je ten sextant a tá magnetická ihla. Dali sme mu žiadané vysvetlenie, ale Maco len krútil nedôverčivo hlavou a poučil nás, že keby bola naša zem tými „grádami“ naozaj tak rozdelená, bol by predsa len musel na svojej vandrovkke nejaký vidieť.

— A tá ihla! Že vraj ukazuje na sever? — To je do smiechu! Ved' sa krúti rovno na Kostiviarsku, — pričom vystretou dlaňou sekol od oka po šnúre popri magnetickej ihle.

Až potom nám uveril, že je vec v poriadku, keď sme mu povedali, že keby svoju červenú šnúru pridržal jedným palcom v Kostiviarskej a druhým na „Vartovke“, tak že by musel „cvaknúť“ šnúrou akurát cez Bystricu, a ten „štráf“ — lebo „štráf“ to bol a nijaká „čiará“ — by ukazoval celkom tak, ako ukazuje naša magnetická ihla, lebo Vartovka leží na juhu a Kostiviarska severne od Bystrice.

— A teraz mi už ukážte, chlapi, kde je to biele a čierne more, a potom vám poviem, prečo je ostatné more belasé.

— A akože ty vieš, Maco, že je more biele, čierne alebo belasé? Ved' si ty more jakživ nevidel.

— Videl, nevidel! Ale načože by bol človek štyri roky na vandrovkke, keby sa ani len to nenaučil? Hen pred ôsmimi rokmi zhorelo mesto v Poľskej do gruntu, volalo sa Nový Targ. Mal som

vtedy robotu na Orave, v Námestove. Bol veľký zhon po crmománoch, sľubovali dobrú plácu a ja hybaj za robotou. Bolo vám tam crmománov z celého sveta: poľských, slovenských, ba aj ruských a každý mal roboty dost'. Tí Rusi prišli z Poľskej a všetci robili na jednu ruku. Reč majú tvrdú a spočiatku im ťažko rozumieš, ale keď to trvá päť-šesť mesiacov, tak ľahko na to privykneš. Chodia oni ďaleko-široko svetom a jeden z nich, starý, bradatý chlap, mi rozprával, že už robil pri bielom, pri čiernom a aj pri belasom mori. Vo veľkom bielom mori je vraj voda biela ako mlieko, lebo je celkom čerstvá a pochádza zo severných ľadov a snehov, keď sa rozpúšťajú. Oveľa menšie je čierne more: má čiernu vodu preto, lebo vyviera z hlbín zeme, a keď sa potom tieto vody zídu, stane sa voda belasou, akurát tak, ako keď zleješ štyri lyžice mlieka s jednou lyžicou atramentu.

— Nuž a ty to veríš, Maco?

— Akože by som neveril, keď mi to povie taký skúsený a nábožný človek, ako ten ruský bradáč! Pri tom bielom mori vraj bývali za starodávna samí svätí a vystavali si tam mesto, kde býval arcianjel. Chodí ta z celého Ruska na tisíce pútnikov.

Potom chcel silou-mocou, aby sme mu na tom glóbe našli Krupinu a Ľubietovú, a keď to pre maličkosť rozmerov nešlo, tak náš glóbus stratil uňho kus vážnosti. Udobrilo ho zasa to, keď sme mu ukázali, ktorou cestou maširoval jeho nebohý ujec proti Bonapartovi do Francúzska.

Maco bol vychýreným ránhojičom a sám varil na rany masť, o ktorej tvrdil, že „ani bystrický pán doktor lepšej nedokáže“. Škatuľku s tou masťou mal vždy so sebou, a keď raz nášmu Hektorovi pri ruvačke psy roztrhli ucho a poranili hlavu, tak ho sám tou masťou natrel a hlavu obviazal. A naozaj, či tou masťou, alebo napriek nej, náš Hektor sa vyhojil. Vytknutú nohu, ruku alebo palec napravil s neobyčajnou zručnosťou, a keď raz mendík spadol z rebríka — podával práve Macovi šindle pri obíjaní depozitória — a zlomil si ľavú ruku, Maco mu ju medzi šindle tak dôkladne onuckou zaviazal, že zavolaný lekár sám Maca pochválil.

V roku 1845 či 46 bol v Bystrici veľký požiar. Zhorela celá štvrť a s ňou i náš starootcovský dom na námestí, takrečený szentiványovský. Dom bol starý, s veľkou sieňou, v ktorej sa za času Rákócziho povstania snemovalo. Zhŕklo sa ľudstvo z celého okolia — divákov i pomocníkov — medzi nimi aj Maco. Priletel celý udychčaný a rovnou cestou do nášho domu, kde jednako veľa neosožil, lebo drevená strecha zhorela za pár minút a oheň ďalej nemohol narobiť škody, keď izby a teremy prvého poschodia boli voskrz pevne sklepené.

Po ohni nastali pre Maca zlaté časy. Nerobil síce na vlastnú päsť, lebo nemal na takú veľkú prácu dostatočných groší, ale tesársky majster, ktorý prevzal stavbu strechy na našom dome a ktorý pre nedostatok iných majstrov bol prinútený podujat' roboty nad svoje sily, odovzdal mu čiastočne robotu, podržiac si pritom len hlavnú úpravu a dozor. Maco bol ako generál. Mal pod sebou asi šiestich tovarišov a dvoch učňov, a bola skutočne radosť sa dívať, ako obskakoval okolo nich a sám meral, sekal, píľil a rúbal odušu. Tesársky „plajbas“, predmet nášho zvláštneho obdivu, ustavične lietal von zo sáry. Blahosklonne nám dovolil krútiť brús, keď si brúsil sekeru, topor alebo krajnicu, a keď sme smeli „cvaknúť“ na pripravené brvno červenou šnúrou, tak sme nosili hlavu o piad' vyššie.

Po celý čas najsúrnejšej práce Maco nechodil na nocľah domov do Kynceľovej, iba v sobotu večer. Spával v našom dome, a tak sme mali viac príležitosti ako obyčajne načúvať jeho rozprávky. Pod vplyvom dobrej vôle následkom zaistenej práce a zárobku vycifroval povesti viac ako obyčajne a jeho fantázia zbudjnela. Dostalo sa nám povestí, o akých sme potiať ani ne-



chyrovali a dobre, že sme už vtedy poznali tie podivné výkony baróna Münchhausena Prášila, inak by sme neboli mohli kontrolovať históriu o tom medveďovi, ktorý „v Harmaneckej doline za Ulmankou celý sa nalízal na oje furmanského voza, natreté medom“.

— Maco, ale v našej knižke stojí, že sa to stalo dakde v Rusku.

— Prečo nie aj v Rusku? Ale že sa to stalo aj za Ulmankou, to vám môže tamojší krčmár dosvedčiť — ak ešte žije, — dodal múdro.

Ba, čo sa ešte posiaľ nikdy nestalo, Maco si raz zaspieval! Zaspieval si podivnú maďarsko-slovenskú pesničku, ktorú sa vraj pred rokmi naučil na Orave od istého rehtora. Zapamätal som si z nej len začiatok, a to takto:

*Hoj, mikor én kuruc voltam  
Rákóczi vojnában,  
Cifra plachta-zástavában  
jártam Oravában.  
Oravában ostrohában  
olyan legény voltam,  
Husát, kravát, volát, sviňát  
sedliakoktól bráltam!*

— A túto pesničku zložil istotne jeden z tých pánov, čo tam hore, — pričom ukázal palcom cez plece na tú spomenutú sieň v našom dome, — za Rákócziho čias popíjali dobré víno a štrngali ostrôžkami.

Na poludnie a večer nosili Macovi stravu z Kynceľovej a často sa stávalo, že sme si s ním tak pod rukou zamenili jeho jedlo. To sa rozumie, že potajomky a v uzrozmnení s našou kuchárkou Zuzkou, lebo sme sa domýšľali, že nám jeho jedlo lepšie chutí ako naše.

Tento pokútny obchod obyčajne uzavieral sa asi takto:

— Čože ti dnes donesú na poludnie, Maco?

— Nuž čože by mi doniesli! Polievku a rezance s tvarohom!

— A budú čierne?

— Čierne veru!

— Ak nám prepustíš tie rezance, tak ti dáme za ne poriadny hrnček bielych halušiek s bryndzou a slaninkou.

Maco privolil a na základe tohto dohovoru Zuzka musela pod rukou navariť viac halušiek. Keď sme potom po obede, pri ktorom sme nesmeli odpustiť haluškám — a ani neodpustili — priniesli Macovi sľúbený hrnček, nuž sme sa na desert naprali tými čiernymi rezancami tak, že sme museli popúšťať pracky.

Cirkevný kurátor, ktorý objednával a dohliadal na všetky práce pre ev. cirkev v Bystrici a ktorý teda mával s Macom styky, bol veselý človek, ako to vo Zvolene volajú, „furták“. Hocikedy

prišiel na reč s Macom, vždy sa doňho zadravoval všelijakými žartmi. Maco mu nezostával nič dlžen, menoval ho nie „pán kurátor“, ale „pán akurátor“, lebo sú vraj taký akurátny pán.

— Tak čože je, Maco? Či ti ešte neposlali z Ľubietovej ten kabát, čo ti ho pritisli kostolom?

Podstatou tejto otázky je známa historika, ktorú šibalským spôsobom pripisujú Ľubietovčanom pri stavbe nového kostola. Vystavali kostol bez oblokov, a preto museli chytať svetlo do vriec a vypúšťať v kostole. Základy stavali osobitne a kostol o pár siah ďalej, tiež osobitne. Keď bol hotový, nasypali hrachu a potom ho už kolmi dotisli po tom hrachu až na základy. Potom pritisli pod kostol kabát tesára, ktorý medzitým pobíjal strechu a položil si kabát na základy.

— Nie veru, pán akurátor. Ale nedávno mi poslali slovo po kamarátovi, že len čo dostanú takého šikovného pána akurátora, ako majú Bystričania, že to potom bude hneď.

Okrem zbierok rastlín, minerálov, skamenelín, chrobákov a prašín založili sme si zbierku vtáčích vajec, na čo dalo základ pštrosie vajce, ktoré nám raz daroval bystrický kupec M. Maco pilne donášal chrobáky a najväčšie exempláre roháčov, nosorožcov a tesárikov mali sme od neho. Jednako najviac prispel donášaním najvzácnejších vtáčích vajec.

Keď raz pomáhal pri oprave mestskej veže, vybral hniezdo pustoviek a doniesol nám štyri vajcia, a nezadlho potom vajce od krahulca, ktoré mu dal pastier spod Baranova.

Ale najväčšiu slávu získal si u nás Maco, keď prišiel čas najväčšej gymnaziálnej a školskej slávnosti, a to majáles na Cmarove. Staval búdy pre pána inšpektora, farára a kurátora, pre pánov profesorov a hostí, pričom vystavil aj pre nás takú krásnu búdku, že budila všeobecnú závisť všetkého žiactva a nám sa z nej ani nechcelo domov.

V letnom čase v nedeľu popoludní bola naša najmilšia prechádzka cez Rudlovú do Kyncel'ovej k Macovi. Kyncel'ová je jedna z malých dedín východne od Bystrice, pri potôčiku vtekajúcom medzi Majerom a Šáľkovou do Hrona. Sú tam dedinky Nemce, Sásová, Selce a Senica, husto vedľa seba, a Maco, ktorý aj doma vyrábala rozličné veci, ako: hrable, poriská, korytá, vahany atď., obyčajne vybral sa s nami na raky a učil nás raky chytať na hrachovinu alebo na žaby do štipcov a na tanieru so sieťkou.

Maco pritom obyčajne rozložil ohník, v ktorom sme si pekávali zemiaky, a keď bolo po našom love, posadili sme sa okolo ohníka a Maco začal rozprávku hoci o „Kráľovi morskom“. „Za sedemdesiatimi siedmimi horami, za sedemdesiatimi siedmimi dolami žil jeden kráľ v hlbokom mori“ atď., atď., a rozprávka tiekala tichým prúdom ako ten potôčik vedľa Macovho domu. Večer, keď vyzváňali bystrické zvony, vybrali sme sa domov cez Rudlovú a Vŕšok. Tam je utešený pohľad na Bystricu, a keď sa tak nad kremnickým Veprom rozžiarilo večerné slnko a akoby zlatom polialo pohorie, musel tento obraz obdivovať aj najotupnejší človek.

Roku 1848 prevzal tesársky majster v Bystrici erárne stavby a najal Maca na dlhý čas. Mal síce pritom poriadny zárobok, ale najviac bol v práci mimo mesta.

Potom prišla revolúcia. My sme museli do Viedne a keď sme sa roku 1849 vrátili, Maco bol „nemzetör“-om a kráčal s tisíckami kamarátmi pod Šturec, aby bránil priechod — až „po poslednú patrónu a poslednú kvapku krvi“. Sotva však štafeta doniesla zvesť, že Rusi na Orave prekročili hranicu, všetci tí „nemzetöri“ sa zrazu spamätali, že si zabudli niečo doma. Vracali sa domov rýchlym tempom „in fide“ toho príslovia: „Všade dobre, doma najlepšie“ a aby ich v tom teple

— lebo počasie bolo horúce — zbrane, munícia a uniformy — kde kto akú mal — priveľmi neobťažovali, tak to hádzali cestou do priekop.

Za dva dni potom Rusi vkročili bez výstrelu pri speve a muzike do Bystrice, a pretože do Bystrice sa nezmestili (bolo ich vyše 30.000), rozložili sa na Horných lúkach.

Tam som na druhý deň stretol Maca. Ukázal na tie dva rady ruských diel a povedal:

— ... dáj ma stislo, aby ma stislo!... Tí by nás boli pod Šturcom krásne pokrstili! Skoro ako toho Bonaparta pri Lajpcigu.

To bolo posledný raz, čo som videl Maca. O krátky čas sme sa potom vystáhovali z Uhorska do Viedne.

Roky sa mihnajú jeden za druhým a my s nimi. Aj Maca už istotne „stislo“. Ale ešte po päťdesiatich rokoch mi častejšie zazvučí v ušiach to jeho: „Tak teda počúvajte, chlapci. Za horami, za dolami, za drevenou skalou, za skleným morom, žil raz jeden pustovník v tmavej hore...“